

Pospíšil, Ivo

Jinakost jako výzkumné téma

Opera Slavica. 2022, vol. 32, iss. 3, pp. 75-78

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2022-3-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77040>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20221206

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

<https://doi.org/10.5817/OS2022-3-9>

Jinakost jako výzkumné téma¹

MNICH, L., BLASHKIV, O., KRUPOWIES, W. (red.): *Inny/Inność we współczesnej literaturze europejskiej*. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach 2022. 206 s. ISBN 978-83-67162-25-8.

Jinakost – nebo, jak to říká Jurij Reznik,² „inakoobrazije“, česky snad jinotvarovost, jinoobrazovost – je pokládána za stěžejní termín moderní filozofie. Na počátku stál pravděpodobně Emmanuel Lévinas (nar. 30. 12. 1905 / podle našeho kalendáře 12. ledna 1906 v Kovně, nyní Kaunas, zemřel v Paříži 25. prosince 1995), původním jménem Emmanuil Levin. Tvář toho druhého, jiného je ovšem spjata s tolerancí a solidaritou, vyrostlé z Lévinasova židovství se všemi kataklyzmaty 20. století, které budou patrně v nějaké podobě pokračovat i v století našem. Téma jinakosti není nové a ani v literární vědě neznámé, ale právě literární vědci z polské Univerzity Siedlce se ho chopili všestranně, na konkrétním materiálu, méně v obecné poloze, ve svazku, jenž místy přesahuje slovanské literatury, ale kde poněkud absentuje výraznější srovnávací přístup (viz dále), mezinárodní slavistice vlastní. Autoři nastavili různé facety problematiky tak, jak se realizuje v různých žánrech a souvislostech, např. v areálových studiích nebo v masové/triviální literatuře; materiál, který je tu předkládán, je vskutku bohatý a různorodý. Jedna z koeditorek knihy Walentyna Krupowies (Siedlce) ve stati o variantách/podobách jinakosti v románech litevských spisovatelů, postmoderního prozaika a dramatika Herkuse Kunčuse (roč. 1965) *Litevec ve Vilniusu* (2014) a Richardase Gavelise (*Vilniuský poker*, 1989), zdůrazňuje nejistou a křehkou existenci jiného mezi jinými na příkladu Litvy a jejího hlavního města – u Gavelise již na konci 80. let 20. století, u Kunčuse mnohem později. Možná bychom očekávali výraznější kontexty děl v rámci litevské literatury, možná i šíře. S jinakostí ovšem souvisí problém identity – národní, kulturní, politické, individuální, jak to prezentuje Marta Kaczmarczyk (Lublin) ve studii o tématu identity v současné ukrajinské literatuře na materiálu románu Viktorii Ameliny *Dům pro Doma* (Дім для Дома, 2017). Současný stav ukrajinskosti (Amelina se narodila roku 1985 ve Lvově/Львів) viděný v postsovětském prostoru jako osudové rozdělení národa na východ a západ, na vlastní a cizí je představován postmoderními postupy

1 Tento příspěvek vznikl v rámci grantového projektu specifického výzkumu MUNI/A/1335/2021 *Historické epochy ve slovanských kulturách*.

2 REZNIK, J. M.: *Fenomenologija čeloveka: bytije vozmožnogo*. Moskva 2016. REZNIK, J. M.: *Mir čeloveka (sobytijnyj podchod)*. Moskva 2018.

ambivalentnosti a znejistění. Britská spisovatelka ukrajinského původu narozená v utečeneckém táboře v německém Kielu roku 1946 píše politické romány; její druhé dílo je objektem studie Iryny Jakovenkové (Kyjev/Kyjiv). Jde o román s původním názvem *Dva karavany* (Two Caravans, v USA však jako *Jahodová pole / Strawberry Fields*, 2007, ukraj. Полунічні поля), vzrušivá próza líčící problém imigrace, diskriminace v postkoloniálním duchu a hledání národní a individuální identity. Stejně jako předchozí studie je i tato soustředěna na ideově tematické vrstvy artefaktu. Pohled z perspektivy migranta a běžence v současné dětské literatuře analyzuje Barbara Stelingowska (Siedlce); Svitlana Hayduk (Siedlce) demonsturuje na protiválečném (válka na východě Ukrajiny) románu Vitalije Zapeki *Štěně* (2019) vztahy člověka a zvířete; Oksana Puchonška (Rovno/Równo/Rivne) prezentuje literaturu o válce na Donbasu jako střetání vlastního a cizího, Anna Hajdaš (Kyjev/Kyjiv) ukazuje na dvou dramatech Volodymyra Pracjovytého vztahová a identitní traumata v univerzitním prostředí (1991, 2007); ve sféře univerzitní literatury, zejména románu se pohybuje odbornice na toto téma, další koeditorka přítomného svazku, spolupracovnice brněnského Ústavu slavistiky Oksana Blashkiv (Siedlce) v polsky napsané studii *Postsovětský profesor a jeho hledání identity v ukrajinském univerzitním románu* (Jurij Makarov a Anatolij Dnistrovij, jehož nový román přeložil nedávno brněnský muzikolog a ukrajinista Petr Kalina³); Tetjana Čerkašyna (Charkov/Charkiv) zkoumá problém „já ten druhý“ na tzv. hyperrománu (skládá se z osmi dílčích románů) francouzsky píšící belgické/valonské prozaičky Amelie Nothomb; Taťjana Avtuchovyč (Grodno/Hrodna) píše o jinakosti v současné triviální/masové literatuře, především ruskojazyčné, Kristina Vorontsova (Siedlce) analyzuje umělecký prostor Polska v poezii Igora Bělova; další koeditorka Ludmiła/Ljudmila Mnich (Siedlce) se zabývá jinakostí v próze Ljudmily Ulické.

Sborník představuje zajímavou sondu do literární jinakosti na materiálu současných literatur, zejména slovanských (hlavně ukrajinské, ale i polské, litevské, ruské, belgické, anglické, opravdu bolestně tu chybí literatura česká, slovenská a všechny jihoslovenské literatury, v nichž je problém jinakosti ještě palčivější než ve střední a východní Evropě, ale v budoucnu se jistě dočkáme komplexnějšího pohledu). Autory jsou akademici především z Polska, z mateřské univerzity v Siedlcích, a Ukrajiny, výjimky potvrzují pravidlo. Tematologické zaměření, jež vychází také z rozboru ideového podloží analyzovaných děl v souvislosti s jinakostí a identitou v rámci postkoloniálních písemnictví, je nepochybně přínosem k poznání současné „rozbolavělé“ literatury, která podprahově tuší blízkost velkého válečného střetu: vnitřní tenze a nové definování jinakosti a identity, s tím spojená nejistota a vratkost dnešního světa a zmíněná křehkost všelikých vztahů nese varovné poselství. Bohužel dosti stranou

3 POSPÍŠIL, I.: Ukrajina na rozcestí (DNISTROVYJ, A.: B-52. Překlad Petr Ch. Kalina. Brno: Větrné mlýny, 2021). *Proudy* 2021, č. 1. https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2021/1/pospisl_ukrajina_na_rozcesti.php#articleBegin. [online]. [cit. 16.10.2022].

zůstává poetika literatury, tedy literatura jako druh umění, asi i žánrová problematika (genologie) a do jisté míry i komparatistika – najdeme tu ovšem i studie, kde jsou tyto aspekty přece jen vzaty v úvahu. Zajímavý je také obecný pohled na metodologii prezentovaných výzkumů: převládá tu popisnost, sledování syžetové linie, její tematické naplňování a interpretace, takže bychom tu – když pomineme impulsy současné mlhavé terminologie literární vědy – našli i stopy klasického pozitivismu nebo literární psychologie (nihil novi sub sole), méně imanentismu nebo hermeneutiky či dekonstrukce, natož kognitivismu, jenž v literární vědě více než v lingvistice, kde již de facto zdomácněl, teprve hledá své místo (pokud je najde). Podstatná však není ani tak přítomnost či nepřítomnost anebo slabá účast radikálnějších, ale i nových aplikací tradičních přístupů k literatuře, propracovaná metodologie, jež je spíše heterogenní, ale hlavně to, jakým způsobem se téma jinakosti projevuje na tvaru literatury, jak ji mění, která tlak tématu vyvolává modifikace žánrových forem, poetiky, kompozice, tedy toho, co dělá belles lettres uměním. A přivítali bychom i hlubší ponor do konfliktnosti tématu, jeho antagonismů, z nichž vyrůstá současný, dosti děsivý stav států, národů a společností, také třeba analýzu toho, co mnohá zkoumaná díla odhalují, totiž skryté, dříve potlačované negativní pocity, desetiletí tabuizované, které se nyní stále více, nezadržitelně derou na povrch a hrozí katastrofou – tu vystupuje znovu do popředí literatura nejen odhalovací a obžalovací, ale také hledající rozumná, lidská východiska (obávám se, že takových literárních artefaktů je neuvěřitelně málo). Siedlcký Institut lingvistiky a literární vědy se tímto svazkem, konferencemi a další činností stává kvalitním pracovištěm, jež problematiku jinakosti učinilo svým významným výzkumným úkolem. Má velmi dobré personální předpoklady přispět k synchronnímu i diachronnímu zkoumání tohoto fenoménu podstatným způsobem také otevřeností k slovanské a neslovanské východní Evropě s pozadím Evropy střední a zprostředkovaně i dalších evropských areálů.

Ivo Pospíšil

Literatura:

- MNICH, L., BLASHKIV, O., KRUPOWIES, W. (red.): *Inny/Inność we współczesnej literaturze europejskiej*. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach 2022.
- POSPÍŠIL, I.: Ukrajina na rozcestí (DNISTROVYJ, A.: B-52. Překlad Petr Ch. Kalina. Brno: Větrné mlýny, 2021). *Proudy* 2021, č. 1. https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2021/1/pospisil_ukrajina_na_rozcesti.php#articleBegin. [online]. [cit. 16.10.2022].
- REZNIK, J. M.: *Fenomenologija čeloveka: bytije vozmožnogo*. Moskva 2016.
- REZNIK, J. M.: *Mir čeloveka (sobytijnyj podchod)*. Moskva 2018.

About the author

Ivo Pospíšil

Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno,
Czech Republic

Ivo.Pospisil@phil.muni.cz

<https://orcid.org/0000-0001-8358-0765>

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2022-3-10>

Respektovaná osobnost

BALÁŽ, A.: *Dar a břemeno dvojité identity. Rozhovory s Tiborom Žilkom*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2021, 246 s. ISBN 978-80-8119-141-1.

Kniha rozhovorů, vedených prozaikem, publicistou a scenáristou Antonem Balážem (1943) v téměř kongeniálním duchu, s prof. PhDr. Tiborem Žilkou, DrSc., (1939 v Plášťovcích) představuje jednoho z nejvýznamnějších slovenských (a také maďarských) sémiotiků, slovákistů a slavistů, teoretiků literatury a umění, literárních komparatistů etc., ale také uznávaných vysokoškolských učitelů. Spíše rozprava než rozhovor, text blízký žánru odborného rozhovoru osobností si velmi blízkých, vedeného „na dálku“, s rozmyslem a s cizelovanými formulacemi, je rozdělen do dvaceti dvou kapitol, k nimž přistupuje několik dalších, a to několik ukázek z Žilkových autorských epigramů, oddíl „Tibor Žilka očami iných“, ¹ redakční poznámky „O autoroch“ a konečně následuje reprezentativní „Výber z bibliografie“, z níž uvedme alespoň namátkově monografie jako *Stiliztika és statisztika* (1974), *Text a posttext* (1995), *(Post)moderná literatúra a film* (2006), *Dobrodružstvo teórie tvorby* (2015), *Poetický slovník* (1984, 1987) a *Vademecum poetiky* (2006, 2011), *Od intertextuality k intermedialite* (2015).

Tibor Žilka vystudoval slovenštinu a maďarštinu na FF UK v Bratislavě (ovlivnily jej i přednášky Jana Mukařovského v době Žilkova studijního pobytu v Praze), působil

1 BALÁŽ, A.: *Dar a břemeno dvojité identity. Rozhovory s Tiborom Žilkom*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2021, s. 231 – 240, úryvky z textů.